

DICCIONARI PER A OCIOSOS (1964), DE JOAN FUSTER

CURS “LA PREGUNTA DE LITERATURA DE LA PAU. APLICACIONES PRÁCTICAS”

CEFIRE DE PLURILINGÜISME ALACANT –DEPARTAMENT DE FILOLOGIA CATALANA

NOVEMBRE, 2019

ANNA ESTEVE (ANNA.ESTEVE@UA.ES) I ENRIC BALAGUER (ENRIC.BALAGUER@UA.ES)

L'ASSAIG. DEFINICIONS

“Gènere literari escrit en prosa i regit pel pacte autobiogràfic, segons el qual el referent textual procedeix de la realitat efectiva i s’interpreta de manera versemblant. Així, la veu de l’assagista s’identifica amb la veu de l’autor, que opina/interpreta/pensa a través de l’argumentació, que és la tipologia textual més freqüent. La seua funció bàsica és persuadir (o predisposar) el lector, a qui exigeix un paper actiu”.

(a partir de López-Pampló: 2015)

TRETS DE L'ASSAIG

- Actualitat i heterogeneïtat temàtica (revisitat)
- Caràcter obert, fragmentari, inconclús
- Citacions vagues (contingut): el discurs es construeix a partir d'altres textos.
- Forma de pensar: argumentació (mètode de coneixement: banc de proves)

TRETS DE L'ASSAIG

- Dialogal. Fa servir estratègies: apel·lació directa al lector, aparença espontània, fluïdesa-naturalitat, oralitat (exclamacions, etc.)
- Subjectiu
- Projecció de l'autor (nexe: retrat de la personalitat)
- Voluntat persuasiva > paper actiu del lector
- Estil i valor estètic

L'ASSAIG DE JOAN FUSTER

- Per què escriure assaig?
- Concepció de l'assaig
- Classificació temàtica i formal de l'assaig de Fuster

PER QUÈ ESCRIURE ASSAIG?

- **1952**
 - Abandona la poesia i es dedica a l'assaig. **Per què?**
 - Col·laboracions en *Pont blau* (1952-1965): exili

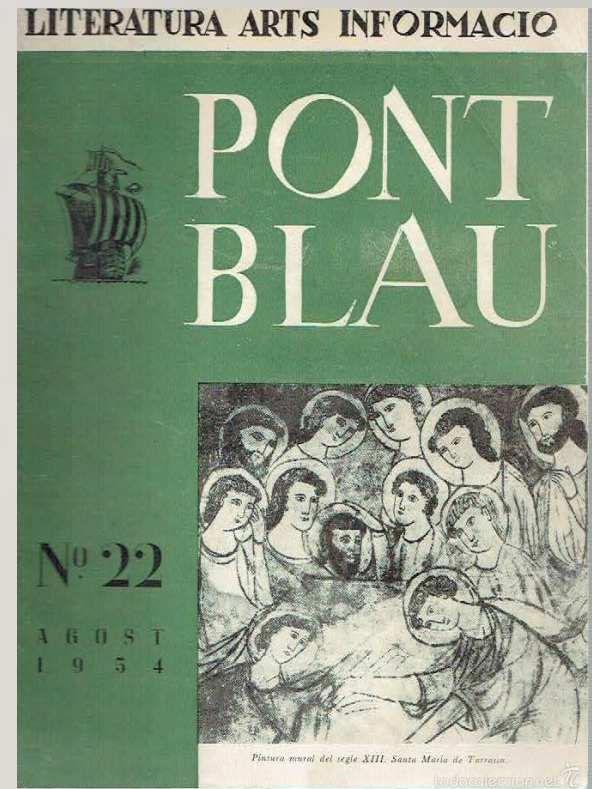
Originalitats, 1956

Judicis finals, 1960

Nosaltres els valencians, 1962

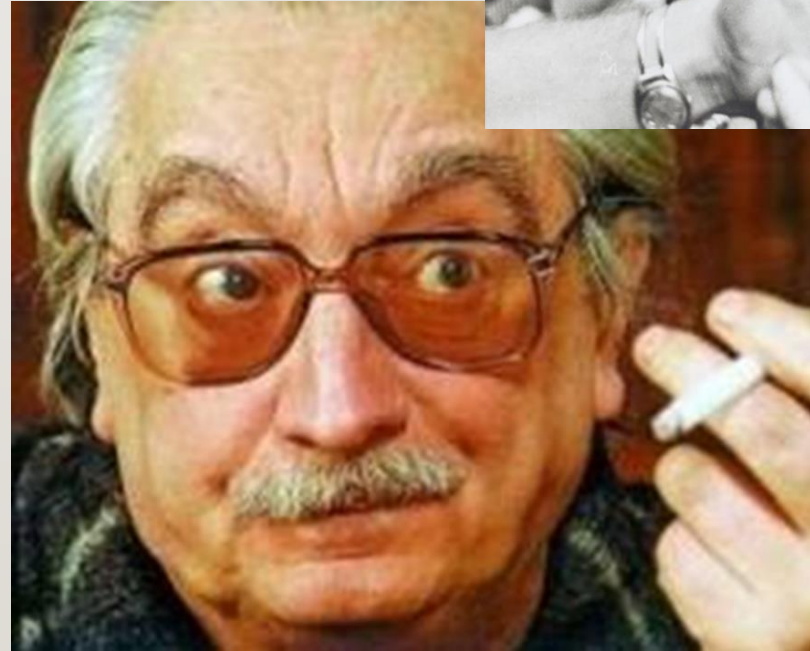
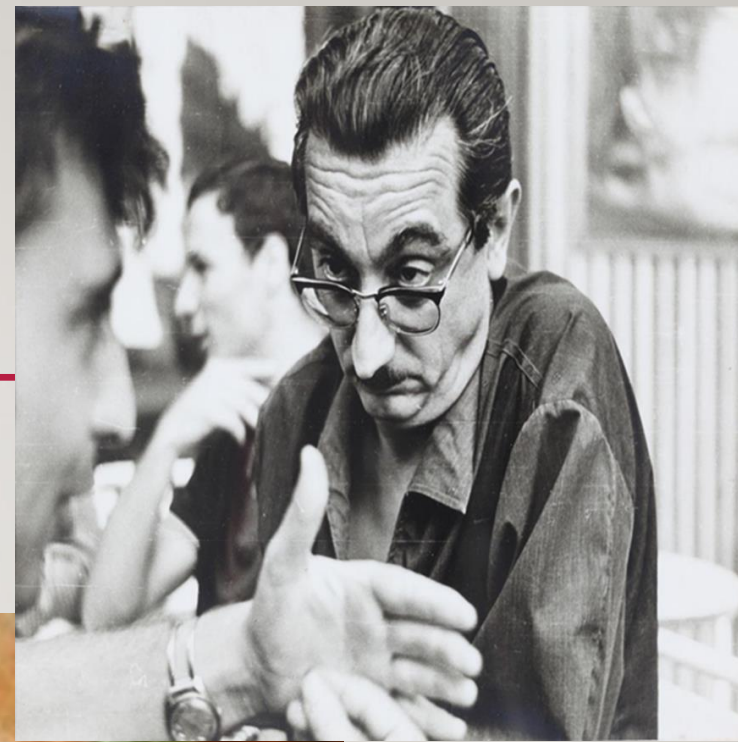
Diccionari per a ociosos, 1964

Diari (1952-1960). OC/2, 1968

PER A QUÈ?

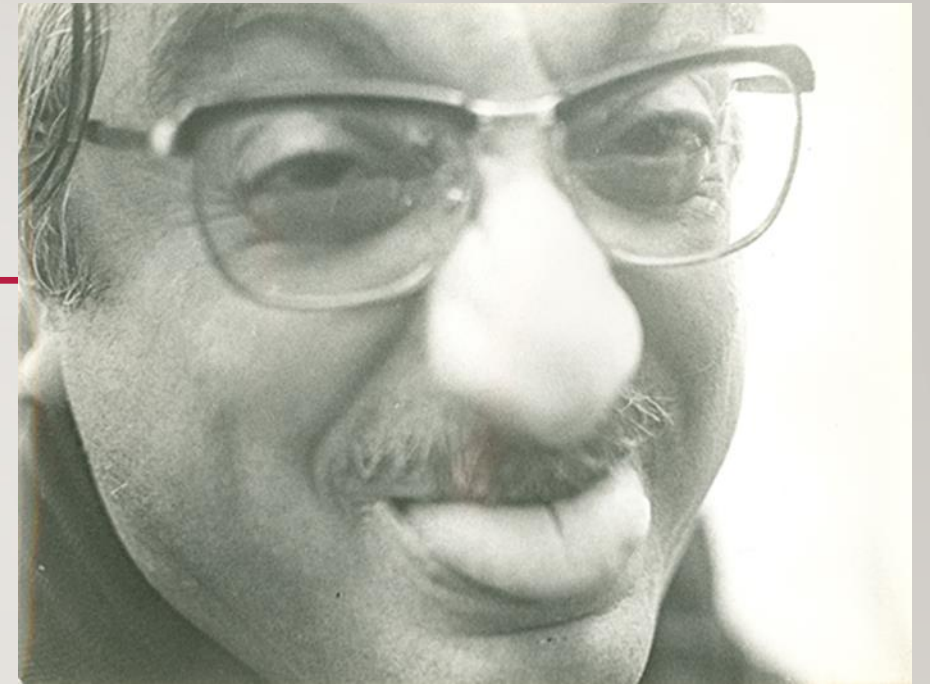
- Assaig = pensar/dubtar/qüestionar/replantejar
(prejudicis, mites, mentides...)
- Assaig= llibertat

PER A QUÈ?

- Assaig = persuasió /provocació /humor
- Assaig = incidència social

I tu què en penses?

“El pensament s’afirma –i s’aferma- en les objeccions. Doneu-me un bon contradictor i seré capaç d’inventar les més excelses teories”

CONCEPCIÓ DE L'ASSAIG

“hauria volgut ser un gran novel·lista, un dramaturg genial, un poeta líric de primera categoria; un filòsof d'acadèmia, si més no. Però hi he renunciat. Amb llàgrimes de sang, plorades damunt de quartilles inútils, hi he renunciat. He de conformar-me a escriure tebeos [...] perquè no en sé més” (*Diari 1952-1960*: 116).

CONCEPCIÓ DE L'ASSAIG (PRÒLEGS)

“Allò que «esperem» en escriure assaig [...] és obtenir de nosaltres mateixos un esforç de comprensió envers els homes, envers les coses, envers els fets, envers el temps. [...] I això que «esperem» obtenir de nosaltres mateixos, «esperem» obtenir-ho també del lector”
(*Causar-se d'esperar*, 1965)

“L'assaig no és mai sobre, sinó cap a un tema. Un camí per comprendre'l: un camí entre d'altres: un que exclou i ens força a renunciar, de moment, als altres camins” [*Les originalitats*: 1956 (1999: 45)].

CLASSIFICACIÓ TEMÀTICA (ENRIC IBORRA. LA SERP BLANCA)

- a) obres de temàtica humanística i general: *L'home mesura de totes les coses*, *Diccionari per a ociosos* o el *Diari 1952-1960*. Sobre temes que van de la història a la política, passant pels més diversos aspectes de la vida cultural i quotidiana.
- b) obres destinades a reflexionar i investigar sobre la identitat col·lectiva dels valencians: *Nosaltres els valencians* i *Viatge pel País Valencià*. Fonamentals per a conèixer la història, la cultura i els problemes d'identitat nacional del País Valencià.
- c) obres de crítica i d'història literàries: estudis sobre clàssics medievals valencians (Ausiàs March, sant Vicent Ferrer o Roís de Corella), i també autors contemporanis (Pla, Espriu o Estellés).

CLASSIFICACIÓ FORMAL

- Articles de premsa
- Diari
- Pròlegs
- Aforismes
- Estudis acadèmics
- Etc.

PENSAMENT DE JOAN FUSTER

- Humanisme moral (crític)
 - Ètica del cos
 - “Tens un cos. Aprofita’l, aprofita-te’n”; “Un sentit per a la vida? En tenim 5”
 - Ètica de les coses:
 - “Si cobres, existeixes”
 - Ètica de la cosa pública
- Heterodòxia
- Escepticisme

PENSAMENT DE JOAN FUSTER

- Provisionalitat (comparació, sentit comú...)
- Modèstia intel·lectual
- Antigrandiloqüent, antimestafísic, antiheroic

ESTIL

- Ironia, humor, sarcasme
- Llengua natural: expressions populars, exclamacions, col·loquialismes.
- Dialèctic: interpel·lació al lector
- Pensament en construcció: sinuós, obert, viu
 - Argumentació > contra argumentació > exemplificació
- Precisió, concreció
- Claredat expositiva: incisos, reformulacions (és a dir...) signes de puntuació (parèntesi, punt i coma, dos punts, punts suspensius, etc.)
- Metaforització/Adjectivació sorprenent/hipèrbole /

AFORISME

- «Assercions i negacions discutibles, ho admeto. Potser seran útils just per això, perquè són discutibles: perquè inciten a la discussió» (*Consells, proverbis i insolències*, 1968)

AFORISME (CENTAURE: ENTRE LA POESIA I L'ASSAIG)

- Definició
- Entre el consell, el proverbi i la insolència...
 - "No dubta qui vol, sinó qui pot. Esforça't a dubtar, tanmateix"
 - "No ho hem après; ens ho han inculcat"
 - "L'amor ens permet de ser imbècils impunement »
 - "I la castedat, ¿què? no és una forma de l'avarícia?"

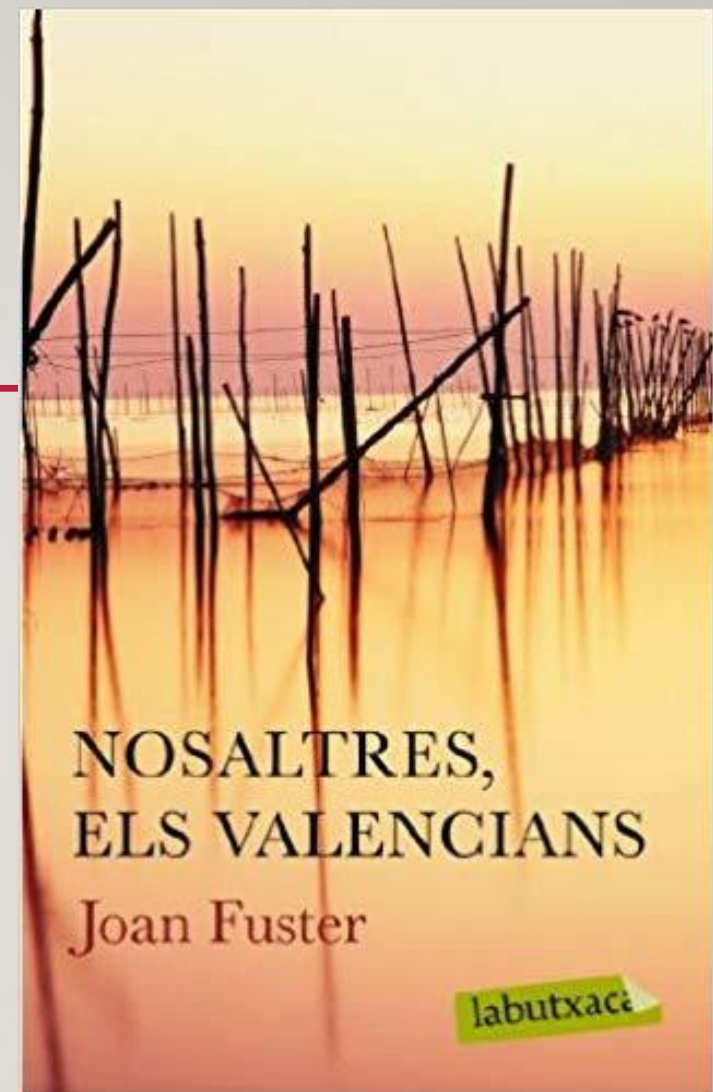
DICCIONARI PER A OCIOSOS

- Context
- Temàtiques
- Rellevància
- Textos

CONTEXT

- Col·laboracions en *Pont blau* (1952-1965):
- *Originalitats*, 1956
- *Figures del temps*, 1957
- *Indagacions possibles*, 1958
- *Judicis finals*, 1960
- *Nosaltres els valencians*, 1962
- *Diccionari per a ociosos*, 1964
- *Diari (1952-1960)*. OC/2, 1968

L'ASSAIG DE FUSTER

- 1955 *El descrèdit de la realitat*. Ciutat de Mallorca, Moll,
- 1956 *Les originalitats*. Barcelona, Barcino,
- 1957 *Figures de temps*. Barcelona, Selecta,
- 1957 *Indagacions possibles*. Palma de Mallorca, Moll,
- 1959 *Judicis finals*. Ciutat de Mallorca, Moll,
- 1962 *Nosaltres, els valencians*, Barcelona, Ed. 62
- 1962 *El País Valencià*. Barcelona, Destino, 1962
- 1964 *Diccionari per a ociosos*. Barcelona, A. C.,
- 1965 *Causar-se d'esperar*. Barcelona, A. C.,
- 1967 *L'home, mesura de totes les coses*. Barcelona, Edicions 62,
- 1967 *Consells, proverbis i insolències*.
- 1969 *Diari*. Barcelona, Edicions 62
- 1985 *Sagitari*. Bromera, Alzira

PENSAMENT HUMANISTA: UNA MIRADA AL MÓN

- **Una visió de l'home** (el cos, la biologia, el sexe... desidealització)
- **Una visió de l'intel·lectual** (originalitat, independència)
- **Mètode de pensament** (“la suspicàcia metòdica”, “examen de consciència”, “totes les meues idees són provisionals”, “compara i començaràs a entendre”)
- **Coordenades** (des de la subjectivitat de l'home concret: mediterrani, hedonisme, racionalitat...)

TEMES (EL JO I EL MÓN)

Ja coneixeu el cèlebre aforisme grec: “Joan Fuster és la mesura de totes les coses”.

Hi ha qui és advocat, o mestre, o polític, o bisbe, o poeta, o pagés. La meua professió, en canvi, és de ser Joan Fuster.

Diu Mauriac que el fi de la literatura novel·lada és «la coneixença de l'home». De l'home que l'escriu, en tot cas –penso jo.

TEMES

[...] la mena de literatura que jo cultivo –literatura subalterna, marginal, d’anar per casa- no pot arrogar-se aspiracions de particular petulància. Són «assaigs»: poca cosa. Si, de vegades, presenten un aspecte ampul·lós o doctrinari, és sense mala intenció: de fet, tracten problemes de cada dia –els meus, si més no- precisament els mateixos que constituïrien la matèria d’una conversa familiar, cordial, en què el lector i jo ens trobéssim cara a cara i ell s’hi interessés.

(Pròleg al *Diccionari per a ociosos*)

TEMES

- Cultura: pintura, música, literatura, filosofia
 - Literatura: Dostoievski, novel·la i versemblança, lectura, quixotisme...
N'extrau temes
- Vida quotidiana: saber mirar l'entorn i plantejar interrogants
("Interés")
- Política-actualitat (debats de l'època): nacionalisme, progrés, justícia

TEMES

- Condió humana (l'home): la bellesa, el cinisme, la covardia, l'egoisme, escepticisme, fatuitat, humiliació...
- Història
- Altres : Mediterrani, etc.

LA MILLOR OBRA DE FUSTER?

- **Síntesi** del seu pensament i un representació (aparador significatiu) de la seua obra. Visió sobre els grans temes de debat històric, s. XX.
 - Roland Barthes: “Text escriptible” que desperta les ganes d’escriure, de “dir la nostra”.
- **Modernitat**: NORMALITAT CULTURAL (malgrat tot) i ACTUALITAT (al dia sobre temes com la societat laica, la planificació familiar, la clonació, els canvis en les relacions humanes...)

LA MILLOR OBRA DE FUSTER?

- **Format** de diccionari: temes canviants, diversitat de format
- **Estil** àgil, pulcre, amé
- **Lucidesa**: raó i erudició (títol: oci i acadèmia). Aplicar el sentit comú i comparar (provisionalitat)
- Autobiogràfic: construcció del jo (però no confessional)
- Un **clàssic**: vigència actual

TEXTOS_PAU

Cadira

Gent

Rellotge

Lectura

Escepticisme

Ser

Xenofòbia

Covardia

I. CADIRA

- «Rellotge»
- Aforismes:
 - «Tens un cos, aprofita'l, aprofita-te'n»
 - «En realitat, l'autèntic símbol de l'hedonisme és l'aspirina...»
(l'aspirina com a símbol de progrés)

2. COVARDIA

- «Ser»
- «Orgull»

3. ESCEPTICISME

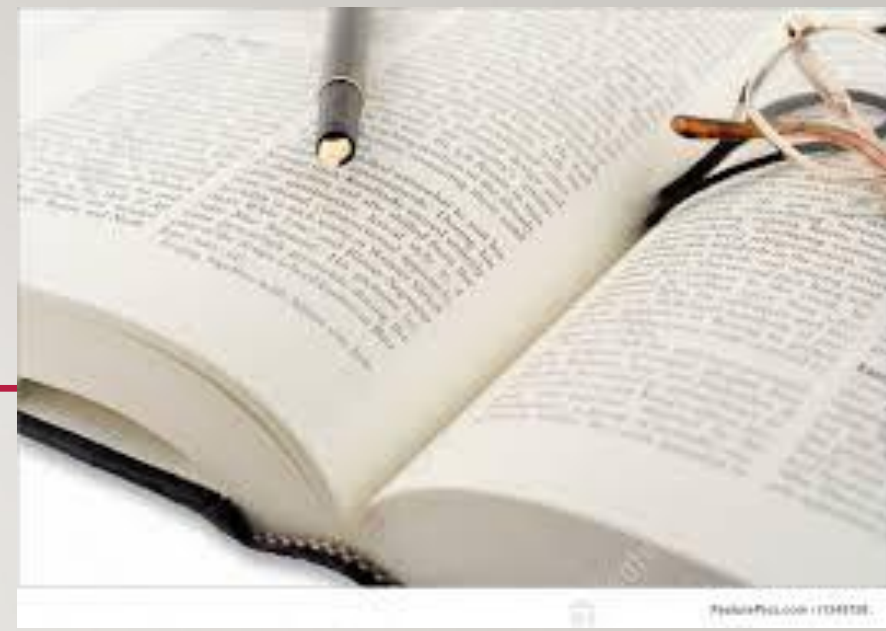
- «Convicció»
- Aforisme:
 - Diem «idea fixa». Però aleshores ja no és una idea.
 - No dubta qui vol, sinó qui pot. Esforça't a dubtar, tanmateix
 - Reinvidiqueu sempre el dret a canviar d'opinió: és el primer que us negaran els vostres enemics
 - Compara, i començaràs a entendre
 - El pensament s'afirma —i s'aferma— en les objeccions. Doneu-me un bon contradictor, i seré capaç d'inventar les més excelses teories"

4. GENT

- Aforismes
 - La gent són ells.
 - Les multituds es revolten o obeeixen, però no raonen. Aquest és el problema. Cal esperar...
 - Pensa –sobre tu mateix, sobre el món, sobre qualsevol cosa-, i et sentiràs distint dels altres: la reflexió aïlla.

5. LECTURA

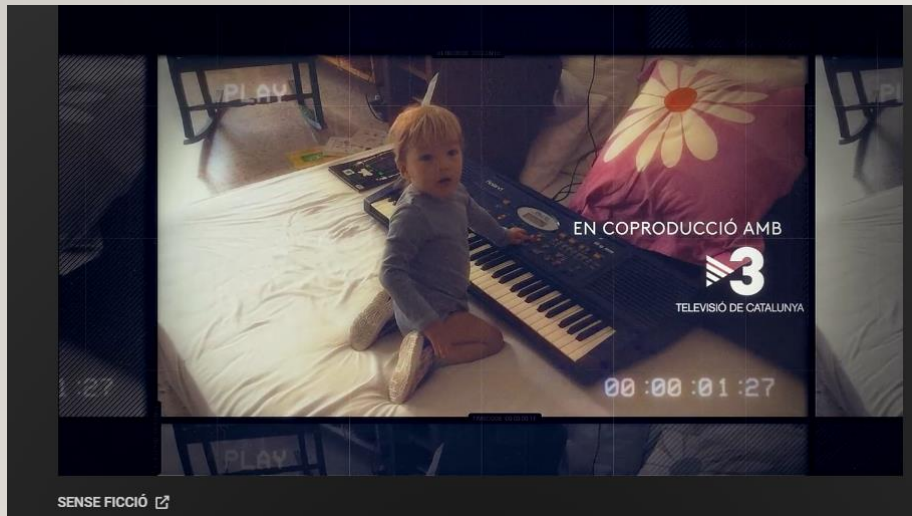

- «Interés»
- Aforismes
 - Els llibres no supleixen la vida, però la vida tampoc no supleix els llibres”
 - ¿Diu realment el poeta allò que jo entenc en llegir-lo? Tan se val. Fa que jo *entengui* alguna cosa. Que si no és el que ell diu, és el que jo estava a punt de dir-me.
 - Les poques lectures aparten de la vida; les moltes ens hi acosten.

6. RELLOTGE

- «Cadora»
- TV3. *Sense ficció*: “lladres del temps” (Maria Marin i Marta Pellín)

<https://www.ccma.cat/tv3/alcarta/sense-ficcio/lladres-de-temps/video/5801763/?ad=true>

7. SER

- «Orgull»
- «Covardia»
- Aforismes
 - ¿Qui suportaria la idea d'un duplicat de si mateix? (1992: 34)

8. XENOFÒBIA

- «Salvatges»
- Aforismes
 - Guerres, fam, opressions... Els crims quotidians de la nostra societat són tan monstruosos com insistits. El major de tots, però, és d'haver-nos-hi acostumat fins al punt de fer-nos-en còmplices per indiferència.
 - PÀTRIA –també- és guerra: *id est*, comerç, tant com condecoració i cementiri.

ALTRES ENTRADES...

- «Convicció»
- «Idees»
- «Interés»
- «Llibertat»
- «Ordre»
- «Temprança»

POSSIBLES PREGUNTES PER A L'ASSAIG

Pregunta 3.a) (relativa a l'anàlisi de l'obra/fragment)

Respecte del contingut o a la temàtica:

- Identifica una de les idees que Fuster utilitza en aquest fragment respecte al tema de l'entrada. Quines altres idees introdueix Fuster en aquesta entrada? (Tingueu en compte que no s'està demanant classificar els tipus d'arguments. Segons l'entrada es podrà fixar un número major o menor d'altres idees; en tot cas, n'estem parlant d'un número reduït, al voltant de 2-3).

POSSIBLES PREGUNTES PER A L'ASSAIG

Pregunta 3.a) (relativa a l'anàlisi de l'obra/fragment):

Respecte de la forma:

- Digues una característica o recurs que presenta l'estil de Fuster en aquest fragment i explica la seua funció o finalitat. Quines altres característiques d'estil destaquen en *Diccionari per a ociosos*?
- És aquest text un aforisme? Justifica la teua resposta.

POSSIBLES PREGUNTES PER A L'ASSAIG

Pregunta 3.b) (relativa a la contextualització):

Aquesta pregunta ha de partir de la consideració de les dates d'escriptura i edició de l'obra. Entenem que les obres de Rodoreda, Fuster i Estellés es vinculen al període de postguerra mentre que la de Sirera a l'actual.

POSSIBLES PREGUNTES PER A L'ASSAIG

Respecte del context històric i literari propi de l'obra i a la ubicació de l'obra en la trajectòria de l'autor:

- En quin context històric i cultural se situa l'escriptura d'aquesta obra?
- Situa aquesta obra en la trajectòria de l'autor/a (etapes o blocs) i digues algunes característiques de l'etapa o bloc (o diferències respecte a altres etapes o blocs).

POSSIBLES PREGUNTES PER A L'ASSAIG

- Quines característiques generals presenta el gènere (el teatre, la narrativa, la poesia o l'assaig) en el context d'escriptura de l'obra?
- Quins altres autors o autores destaquen en el context d'escriptura de l'obra (dins del gènere)? (mínim 2 autors/es) Aporta alguna dada sobre l'obra (obres destacades i/o característiques bàsiques) d'aquests altres autors o autores.

POSSIBLES PREGUNTES PER A L'ASSAIG

Respecte del context anterior o posterior al context propi de cada obra:

- Com evoluciona el gènere (la narrativa, la poesia o l'assaig) amb posterioritat al context d'escriptura d'aquesta obra? Quines característiques presenta?
- Quins autors o autores destaquen en el gènere (la narrativa, la poesia o l'assaig) amb posterioritat al context d'escriptura d'aquesta obra? (mínim 2 autors/es) Aporta alguna dada sobre l'escriptura (obres destacades i/o característiques bàsiques) d'aquests altres autors o autores.

EXEMPLE APLICAT A UNA MOSTRA DE TEXT

LECTURA

Llegir no és fugir. Encara que hi hagi molts que no cerquin en la lectura sinó un succedani honorable d'un estupefaent, llegir és tot el contrari d'embriagar-se o d'ensopir-se. Es llegeix per comprendre's un mateix, per comprendre els altres, per comprendre el nostre temps. I fins i tot per comprendre el passat, el qual, en última instància és també passat «nostre», passat d'«avui». Acudim a l'obra literària a la recerca de noves o millors dades, d'opinions, de coratge, respecte al mons que ens envolta, respecte al món de què som part. Tot el que no sigui això, serà perdre el temps; és a dir, perdre el nostre temps.

EXEMPLE APLICAT A UNA MOSTRA DE TEXT

- **Pregunta 1** (descripció i comentari d'aspectes **formals** o dels **continguts** de l'obra/fragment)

3a) Respecte del contingut i la temàtica

Quina és la tesi que defensa l'autor en aquest fragment?

EXEMPLE APLICAT A UNA MOSTRA DE TEXT

El paràgraf comença amb una afirmació rotunda que al llarg del fragment s'argumentarà. Davant d'aquells que pensen que hom llegeix per evadir-se, l'autor defensa que es llegeix per "comprendre": comprendre's, un mateix, i comprendre els altres. I també per comprendre el present i el passat col·lectiu. Fuster lliga la lectura amb el coneixement, i no amb la simple distracció. Parla, doncs, d'un tipus de lectura activa, que desperta interrogants i ens ajuda a entendre el món i a formar-nos-en una opinió crítica.

EXEMPLE APLICAT A UNA MOSTRA DE TEXT

3.a) Respecte de la forma

De quin manera exposa l'autor les seues tesis?

Quins trets estilístics de Fuster hi reconeixes?

EXEMPLE APLICAT A UNA MOSTRA DE TEXT

Fuster fa servir frases breus i directes que van ampliant i matisant la informació, amb arguments que expressen el seu judici de manera contundent. Utilitza estructures bimembres («embriagar-se o ensopir-se»), i trimembres («comprendre's, comprendre els altres, per comprendre el nostre temps»), fet que proporciona un ritme a la prosa, així com també matisacions constants («passat "nostre"», «passat d'"avui"»; «és a dir»), per garantir la claredat comunicativa i la precisió. També destaca l'ús de paraules entre cometes per assenyalar que el mot adopta en el text un significat especial o va més enllà de l'ús convencional.

EXEMPLE APLICAT A UNA MOSTRA DE TEXT

Pregunta 3.b) (relativa a la contextualització)

3.b) Respecte del context històric i literari propi de l'obra i a la ubicació de l'obra en la trajectòria de l'autor:

- En quin context vital i històric va escriure Joan Fuster *Diccionari per a ociosos*?

EXEMPLE APLICAT A UNA MOSTRA DE TEXT

Joan Fuster publica *Diccionari per a ociosos* en 1964. En aquesta època el règim franquista comença a relaxar la censura literària sobre el contingut de les obres i també sobre les llengües de l'estat. Això permet, entre altres, la creació d'una mínima infraestructura editorial (revistes, premis, editorials) que anirà ampliant-se al llarg dels anys 60 i 70.

D'altra banda, *Diccionari per a ociosos* es publica després de dues obres que havien suscitat molta polèmica: *El País Valencià* (1962) i *Nosaltres els valencians* (1962). Fuster ja era, malgrat l'edat, un dels principals assagistes de la literatura catalana.

BIBLIOGRAFIA

- Estudis crítics

BALAGUER, Enric (2015): “*Diccionari per a ociosos i els grans debats del segle XX*”, *Prosa i creació literària en Joan Fuster*. València: PUV, p. 41-60.

IBORRA, Josep: *Fuster, una declinació personal*. València: Universitat de València, 2014.

SALVADOR, Vicent: *Fuster o l'estratègia del centaure*. Picanya: Edicions del Bullent, 1994.

BIBLIOGRAFIA

- Webs divulgatives i altres:

Espai Joan Fuster: <https://espaijoanfuster.org/biografia-joan-fuster-i-ortells/>

Lletra UOC: <https://lletra.uoc.edu/ca/autor/joan-fuster/detall>

AELC: <https://www.escriptors.cat/autors/fusterjoan>

VISAT: <http://www.visat.cat/traduuccions-literatura-catalana/cat/autor/3/joan-fuster.html>

Documental: *Ser Joan Fuster* (2008), UV <https://www.youtube.com/watch?v=8iQ9NI2N7C4>